

Alternativna misel

Holbrook Jackson

Strah pred knjigami, 2

Dobri človek kot bibliofob

Preden nadaljujem svojo zgodbo o preganjanju in zlobi, moram napisati nekaj besed o tistih, ki povzročajo take grdobije, da ne boste prenačljeno sklepali, da so glavni zlikovci lopovi, zločinci ali drugi hudobci. Pojasnil bom, da ni tako, najprej pa vas bom spomnil, kako je Petrarikov oče napadal pesnikove najljubše knjige, saj mi bo to morda pomagalo razviti glavni argument: da te grdobije niso izključno delo slabih ljudi, ampak predvsem delo dobrih ali, morda bi moral reči tako, ljudi z dobrimi nameni, kajti če so rezultati slabi, bi bilo njihove zagovornike nelogično imenovati dobre. *Pot v pekel*, nas opozarja Bernard Shaw, *je tlakovana z dobrimi nameni, ne s slabimi* ("Revolutionist's Handbook": *Man and Superman*), zato je treba biti pri vseh taktikah za skrb in ohranjanje knjig posebej pozoren na pobeude dobrih ljudi, kajti *malokateri knjižni morbidnež*, pravi Lang, *je hujši od moralnega morbidneža* (*The Library*). A vrnimo se k moji nalogi.

Zgodba se začne, kot mislijo nekateri, v pesnikovi mladosti na montPELLIERSKI univerzi ali, kot pravijo drugi, v še zgodnejših letih, ko je imel *na varnem skritih nekaj Ciceronovih del in pesniških knjig*, za skrivni užitek in odmik od učbenikov. Njegov oče, ki je nekaj takega zaslutil, je vdrl v šolo, pograbil prepovedane klasike in jih vrgel na kres. Ko je Petrarika to videl, je tako obupano zatulil, kot da bi njega samega vrgel v ogenj. Pogled na

sinovo grozo je vandala tako ganil, da je potegnil iz plamenov dve počrneli knjigi, izvod *Vergila* in Ciceronovo *Retoriko*, ju vrnil fantu ter ga potolažil. Na zgodbo o Petrarkovi nesreči lahko po mojem gledamo kot na simbol mnogih napadov dobrih ljudi na knjige. Menim pa – in želim si, da bi tako mislili tudi drugi, ki jih to najbolj zadeva –, da to požigalsko dejanje z zapoznelim kesanjem ni nič manj obsodbe vredno kot skrajnejša in bolj učinkovita sredstva, ki so jih uporabili večji uničevalci – kot Jovijan v neki parodiji na Drydnovo pesem *Alexander's Feast*, ko naj bi požgal knjižnico Julija Cezarja.

Nevednost in nestrpnost sta enakega izvora, pa komur koli že pripadata. Mohamedanci ali kristjani, judje ali nejudje, katoličani ali protestanti, kadar so njihova dejanja okrutna, so vsi krivoverci. V Angliji so med reformacijo uničevali knjige brez razlike, *ad libitum*; *Nove zaveze* in *Biblije*, celo knjige o kraljevskih veličanstvih, ki so govorile o naši veri, ki se je razširila v zadnjem času (Wood). To skrivnostno hudodelstvo je izzivalo in vznemirjalo ob nastopu reformacije ter iskalo nove predpekle in nove pekle, kjer bi lahko med preplete vpisali tudi naše knjige (Milton, *Areopagitica*), kajti nezadovoljena želja po pravičništvu jih žene prek vseh meja pravice in razuma v lakoto in žejo po še več stvareh, ki bi jih lahko uničili, dokler nazadnje ne postane cilj uničevanje samo po sebi. V Miltonovih časih so obstajali ljudje – proti tem je uperil svoj plemeniti upor, svojo *Areopagitico* –, ki bi storili enako iz strahu, da bo piš vsakega novega pamfleta vrgel *nenačelno, nepoučeno laično drhal iz njenega veronauka in krščanske poti* (ibid.); pove, kako sta pred tem Tridentinski koncil in španska inkvizicija z *združenimi močmi spodbudila ali dopolnila tiste kataloge in očiščujoče sezname, ki praskajo skozi drobovje marsikaterega dobrega avtorja, z najhujšimi možnimi skrutitvami njegovega groba. Tudi niso ostali pri heretičnih zadevah, ampak so vse, kar ni bilo po njihovem okusu, bodisi obsodili s prepovedjo bodisi poslali naravnost v novi purgatorij enega od seznamov*; in, pravi, *da bi bila mera kršitev polna, je bila njihova zadnja iznajdba zapoved, da se nobene knjige, pamfleta ali dokumenta ne sme natisniti (kot da je sv. Peter ukazal, da morajo tudi ključni tiskarne zapustiti raj), če nima potrditve ali dovoljenja dveh ali treh nenasitnih redovnikov* (ibid.); dokler nazadnje ne napadejo najsvetejšega in ne postavijo same *Biblije v prvo vrsto prepovedanih knjig, skupaj z najstarodavnejšimi očeti, kot je Klemen Aleksandrijski, in Evzebijeve knjige o evangeljski pripravi, ki vodi naša ušesa skozi kup barbarskih polzčnosti, da pridemo do evangelija* (ibid.).

Ukinjanje samostanov v času vladavine Henrika VIII. je dvignilo zapornico poplavi jeze na knjige. Tega pustošenja, kot pravilno pravi Davis, ni mogoče opisati bolje, kot je to storil Bayle, škof iz Ossoryja, v predgovoru k Lelandovi knjigi *New Year's Gift to King Henry VIII*. *Mnogi izmed tistih, ki*

so pokupili te praznoverske graščine, so shranili knjige iz knjižnic, nekateri za čiščenje stranišč, nekateri za drgnjenje svečnikov, nekateri za loščenje škornjev. Nekaj so jih prodali trgovcem s špacerijo in milom, nekaj pa poslali čez morje knjigovezom, in to ne malo, včasih so kar polne ladje odplule v tuje dežele. Potem poroča o primeru trgovca, svojega znanca, ki je za štirideset šilingov kupil vsebino dveh imenitnih knjižnic in jo uporabljal namesto ovojnega papirja več kot deset let, pa še mu je je ostalo za naslednjih deset. Lahko bi rekel, da je to skrajn primer, ob katerem se mora zgroziti vsak, ki ljubi svojo domovino, kot je treba. Univerz ne odvezuje krivde in preklinja trebuh, ki se hoče hraniti s tako brezbožnimi zaslužki.

Iz Mertona, Balliola in novih kolidžev so odpeljali cele vozove knjig in jih uničili. Takih primerov je brez konca, tako strašna so bila ta brezmejna hudodelstva (Merryweather: *Bibliomania in the Middle Ages*). Včasih so knjige uničevali učenjaki, včasih je bila eksekutorka celih zbirk nevedna in razburjena drhal (ibid.). V času protektorja Somerseta so izgredniki vdrli v Aungervillsko knjižnico, kot so imenovali Buryjevo zbirko, in požgali vse knjige (Elton: *Great Book-Collectors*). Enako je končala knjižnica vojvode Humphreyja v Oxfordu, do polic in stoyal, kajti čemu neki bi jih ohranjali, če jih nihče ni nameraval napolniti z novo vsebino in če je lahko univerza z njihovo prodajo pošteno zaslužila nekaj denarja? *Venerabiles viri* so vojvodovo zakladnico spremenili v skladišče lesa (Macray: *Annals*).

Taki ikonoklastični izbruhi so periodični. *Nestrpnost je doma v vseh časih* (Anatole France: *Le jardin d'Épicure*). Pred reformacijo, v času Edvarda VI., so dela sholastikov, Lombarda, Aquinasa, Scotusa itd., zmetali iz knjižnic na kolidžih, za primer, da njihova brezbožnost in neumno dejanje ne bi zadoščala, pa so še dosegli, da so primitivni mladeniči nosili ta imenitni knjižni plen po mestu na parah, ga potem na trgu odložili in zažgali (Wood). Ta obred so poimenovali Pogreb Scotusa in skotistov. V tem času, sklene, in ves čas vladavine tega kralja, je bilo na univerzah redko videti kaj drugega kot knjige poezije, slovnice, nepomembne in neresne reči. Potem se je to pustošenje umirilo in Leland je dobil nalogo pobrskati po knjižnicah in poiskati ter shraniti vsako literarno ostalino, ki je vredna te časti, vendar je bilo prepozno. Že davno so manj učene roke premetale tiste pergamentne zbirke, izmaličile najimenitnejše zvezke, ko so z otročjim veseljem izrezovale iluminacije, ki so jih krasile, trgale z njih vezavo zaradi zlatih sponk, ki so varovale zaklade v njih, in cefrale velikanske knjige za kurjavo za svoja razbeljena ognjišča. Ogromne zbirke so bile prodane kot odpadni papir (Merryweather: *Bibliomania in the Middle Ages*).

Med knjigami, ki so bile uničene v tistem času, pravi Fuller, so bile brez dvoma mnoge polne vraževerja (*Church Hist.*), pa vendar bi lahko koristile

znanstvenikom; toda lekarnarji ne smejo imeti v prodajalnah strupa, čeprav lahko iz njega delajo prostistrupe. A poleg teh, pravi moj avtor, kako lepe biblije! Redki očetje! Prodorni sholastiki! Koristni zgodovinarji! Antični! Srednjeveški! Sodobni! Kako boleči komentariji so bili med njimi! Kakšni spomeniki matematike, na silo zmašeni skupaj! Tako so nevedni, kot pravi Merryweather (*Bibliomania in the Middle Ages*), uživali v uničevanju vsega, česar niso razumeli, in prevratniški duh bolj razsvetljenih jim ni dovolil, da bi se malo potrudili in rešili dragocene ostanke zgodnjeangleške književnosti, nagnetene na policah samostanskih knjižnic. Knjige, ki so nosile znamenje križa, rdeče črke, iluminacije, ki so predstavljale svetnike, ali celo matematične diagrame in kroge, so bile obsojene na smrt. Grozil jim je sežig in včasih je to doletelo tudi njihove avtorje. Koliko knjig je bilo v Angliji uničenih, ne vem, vendar lahko o tem sklepamo na osnovi podatkov o zatiranju samostanov med francosko revolucijo: samo v letu 1790 je bilo uničenih 4.194.000 knjig, 25.000 od teh rokopisnih (*Bibliomania in the Middle Ages*).

Tudi v časih, bližjih našemu, nestrpnost še ni zamrla. Še vedno se moramo boriti z zmedenimi mislimi filistrov in plamenečini srci zlobnežev. Sodoben primer politične nestrpnosti je bil poskus sežiga radikalnega časopisa *North Briton* leta 1763 v Cheapsidu, ki ga je zagrešil tamkajšnji rabelj; in v tem primeru je bila ljudska množica na strani pravice, o čemer z veseljem poročam, kajti preprosti ljudje so največkrat čreda ovc, surova polpismena tolpa, pogosto kljub svoji preprostosti brez zdrave kmečke pameti, mnogoroka zver, *bellua multorum capitum* (Horacij: *Epistulae*), saj so pripravljani iti, kamor jih kdo vodi: ko pelješ ovna za roge čez prepad, mu bodo drugi sledili, *non quâ eundum, sed quâ itur* (Seneca: *De vita beata*), storili bodo, kar vidijo storiti druge. *Trop se je dvignil*, pravi Horace Walpole (*Pismo Hertfordu*), *največji trop, reče gospod Sheriff Blunt, kar jih je videl v štiridesetih letih. Oboroženi so bili z najbolj krvavim orodjem, blatom iz pesjakov; sikali so karseda morilsko; gospodu Sheriffu Harleyju so karseda razbijaško razbili steklo na kočiji; popraskali so ga po čelu, da mora nositi karseda prikupen majhen obliž; in prisilili so rablja, da je zažgal časopis z baklo, čeprav so bile pripravljene grmade, da bi ga usmrtili še slovesneje. Niti bakli ni uspelo, saj je bil *North Briton* rešen, ko ni gorel še niti trenutek.*

Toda to je igračkanje v primerjavi s tistim, kar so storili fanatični biblioliti, uničevalci knjig; primerov je brez konca. *Il n'y a pas de serpent, de bête fauve ou de monstre odieux qui ait été traqué, persécuté, maltraité autant que la plus simple et la plus innocente des brochures* – ni kače, divje zveri ali surove pošasti, ki bi jo tako preganjali in z njo tako grdo ravnali kot z najpreprostejšo in najnedolžnejšo knjižico (*Lettres d'Héloïse et Abélard*): obsodba,

razveljavitev, očiščenje, nobeno ponižanje ni preveliko, da bi ji ga *les puissances d'ici-bas*, oblasti tu spodaj, naprtile. *Ouvrez les prisons, allumez les bûchers; au feu le livre! au feu l'auteur! Ils ont brûlé les Lettres d'Héloïse et Abélard! Jean-Jacques Rousseau les a ressuscités*; odprite ječe, prižgite grmade; na ogenj s knjigo! na ogenj z avtorjem! Sežgali so pisma Heloize in Abelarda! Jean-Jacques Rousseau jih je vrnil v življenje (Jules Janin: *Le livre*). John Wesley iz *Življenja gospe Bellamy* citira zgodbo o Davidu Garricku, ki mu je neka gospa ob vkrcanju na ladjo dala zavoj s prošnjo, naj ga ne odpre, dokler ne bo na odprtem morju. Ko je to storil, je v njem našel zbirko *Hymns* Charlesa Wesleyja in jo takoj vrgel v morje. *Ne morem verjeti*, piše John Wesley, *mislim, da je gospod Garrick bolj pameten. Mojega brata je dobro poznal in vedel je, da je veliko boljši od gospoda Thomsona in vseh njegovih gledaliških piscev skupaj, ne samo v znanju, ampak tudi v poeziji; nobeden se ni mogel meriti z njim, niti po močnem, trdnem razumu, niti po čistem in elegantnem jeziku* (*Journal*, ur. Parker).

Mnogim sicer spodobnim državljanom se v trenutkih razdraženosti sproži impulz, da bi uničili knjigo. Človek se vpraša, kaj za vraga misli, in za-
hoče se mu vreči knjigo v ogenj, vzklikne Cunningham Graham; vendar zatre brezbožno misel in jo prekliče (Ocena knjige Filsona Younga *Christopher Columbus* v *Saturday Review* 10. 11. 1906). Patološki bibliolit uničuje knjige po načelu: *Nekatere knjige, na primer City of London, so uspešnejše, ker so gorele* (anon., *Laconics*, 1701). Celo tako razumen mož, kot je bil Joseph Glanvill, je bil tako proti nekim knjigam o čudnih umetnostih, ki sta jim apostolska oblast in gorečnost namenili uničenje, da pravi, da če bi jih vse naložili na kup in zažgali in bi ena kaplja z mojega prsta lahko pogasila zublje, ne bi pustil, da bi padla ("The Usefulness of Real Philosophy to Religion", *Essays*, 1676). Nekoč pozneje Mark Pattinson pove (*Memoirs*), kako so Coningtonovi eksekutorji sežgali njegov *Dnevnik, dnevniške zapise, ki jim je brez zadržkov zaupal ves potek svojih misli in občutij*, tako da je bila to *pristna psihološka študija izjemnega uma, ki bi težko bil precenjen*; sežgali so ga zato, ker so se ob opravljanju dolžnosti čutili poklicane, da ga uničijo, tako kot je bil 17. maja 1824 na *Albemarle Streetu* sežgan rokopis Byronovih *Spominov*; navzoči so bili *Hobhouse, polkovnik Doyle, Wilmot Horton, Luttrell, Moore in John Murray* (lord Ernle v *Uvodu* v *Byronov Ravenna Journal*). Dowden je tako obžaloval objavo Keatsovih in Shelleyjevih ljubezenskih pisem, da bi lahko, tako kot S. Francis, je napisal (*Fragments from Old Letters*), hvalil Boga za svojega brata *Ogenj in gledal na kremacijo in malo belega pepela kot na plemenit zaključek in izpolnitev za tisto, kar je bilo najbolj živo in najdražje*. Spencer predstavlja primer ozkosrčnosti, ki ga je čudovito brati, saj govori o tem, kako je sir

Philip Burne-Jones po padcu Oscarja Wilda in njegovem pristanku v ječi sežgal posvetila v njegovih darilnih izvodih in pismih (*Forty Years in My Bookshop*); pove tudi, da je slikarju Walterju Greavesu ponudil 50 gvinej za *sveženj pisem iz Whistlerja*, a jih je slikar v navalu neumestne spoštljivosti do svojega velikega prijatelja raje raztrgal in vrgel v ogenj, kot da bi jih prodal. Prav pred kratkim pa sem v nekem večernem časopisu (*Evening Standard*, 22. 5. 1929) našel hvalisanje dekana Sv. Pavla, da je sežgal prva dva zvezka *Psihologije seksualnosti* Havelocka Ellisa. Nisem preobčutljiv, se hvali, ampak res sta bila preveč nagnusna. Ti častivredni naravoslovni eseji o naši vrsti zanj niso bili nič drugega kot *pijanska bolezen*. Dobri ljudje so resnično nevarni našim knjigam.

Uvod v samozadovoljstvo

Mnogi bodo pritrdili, da je včasih, kot nam govori Voltaire, *nevarno narediti knjigo* in da *zle knjige*, kot trdi Fielding, *kvarijo navade in okus*, toda mnenja o tem, katere knjige so dobre in katere slabe, so zelo različna, saj je bila večina v tem ali onem času predmet *posvečenih sporov prepirljivih mož* (Crabbe: *The Library*). Homer in Heziod sta bila izgnana iz Platonove *Države*, Platon sam pa je spet in spet prebiral *mima Sofrona in Aristofana*, najbolj *razvpite knjige* (*Areopagitica*), Ovida so izgnali iz Rima, ker je napisal *Umetnost ljubezni*; sv. Hieronimu se je sanjalo, da je bil bičan, ker je bral Cicerona, piše Milton; Tertulijan v odrskih predstavah vidi strupene Hudičeve zvarke, v katere ta z namenom, da bi jih *napravil okusne, kapne malo likerja, da požirek steče po grlu*; celo tako daleč gre, da ukrade *nekaj sestavin iz nebeškega dispenzatorija*. Pri teh čarih filozofije in dikcije moramo biti previdni: *Glejte na to kot na med, ki kaplja iz drobovja krastače ali iz pajkovega zadka* (Collier: *Immortality and Profaneness of the English Stage*). Baxter besni nad *plehkimi romancami in izmišljenimi zgodbami*, sodnik Jeffreys pa se je enako neomajno postavil proti Baxterjevim knjigam: *Richard, Richard*, je vzkliknil na procesu proti njemu, *mar misliš, da ti bomo dovolili zastrupiti sodišče? Richard, ti si star podlež. Napisal si toliko knjig, da bi jih bilo za poln voz, in v vsaki je toliko ščuvanja, kot je v jajcu mesa*; Crébillonova *Sofa*, katere nespodobnosti so v 19. stoletju izzvale nasprotovanje mnogih dobrih ljudi v Angliji, še vedno velja za "vprašljivo" knjigo; v času Jurija II. pa je marsikdo spodobnega slovesa užival v njej. Horaceu Walpolu se je zdela *sijajna*, lorda Chesterfielda pa je tako očarala, da je takoj po izidu v Parizu uvozil tristo izvodov in *jih dal v prodajo klubu White's* (Horace Walpole: *Letters*).

Andrew Lang je imel izvod *Horacija* s Pinovimi grafikami in vdelanimi dragulji, ki je šel skozi roke *moralnega plenilca*. Ne samo da je izbrisal verze, ki so žalili njegovo tenkočutnost, pravi, ampak je dejansko spraskal dele klasičnih figur in prsi nimf v goščavi. Prav gotovo je sklenil, da je v tistega grešnika vstopila Tartuffova duša (*The Library*). Te razlike so še večje pri Ernstu in Seaglu, ki izločita primer *močno cenzuriranega in zatiranega Boccaccia*, ki se je znašel na seznamu *Index Expurgatorius*, toda vsa opolzčnost, ki bi jo po prepričanju tajnikov npravstvenih družb morali odstraniti, preden lahko Boccaccio stopi v hišo, je v papeškem Boccacciu (*To the Pure...*); in pozneje, v viktorijanski dobi, so se pogosto našle občutljive duše, za katere je bil celo Bowdlerjev *Shakespeare malce preveč odkrit* (*ibid.*). Vse to kaže, kako težko je varno krmariti skozi to nemirno vodovje in, kot pripominja dr. Schiller ob spominu na profesorja antične zgodovine, ki je zviška zavrnil njegov predlog, da bi bila *raziskava evgeničnih vidikov antičnega življenja* morda primerna za nagradni esej, *kako nevarno je dati doveznim mladim brati dobro literaturo; lahko je ne bi vzeli samo kot gradivo, v katero se morajo poglobiti za izpit, ampak bi se iz nje nemara celo navzeli novih idej* (*Eugenics and Politics*).

Kalif Omar, požigalec aleksandrijske knjižnice, je bil po Gibbonovih besedah prepričan, da so vse knjige z vsebino, ki je ni v *Koranu*, nevarne, vse tiste, v katerih so stvari iz *Korana*, pa nepotrebne. Leta 1509 je bil v Frankfurtu menih Pfefferkorn, spreobrnjenec iz judaizma, tako prevzet nad svojo novo vero, da je pridobil cesarski dekret, da je treba vse hebrejske knjige razen *Svetega pisma* uničiti; Reuchlin se je ob tem tako zbal za svojo ljubljeno *Kabalo*, da je zagovarjal prepričanje, da je treba sežgati samo tiste knjige, ki so dokazano umazane z magijo ali blasfemijo, in zaradi te herezije je bil klican v Köln pred velikega inkvizitorja (*The Great Book-Collectors*). *Neusmiljeni* satirik Ulrich von Hutten je tako razbesnil meščane Mainza, da so zagrozili, da bodo uničili njegovo knjižnico, toda von Hutten jim ni ostal dolžan: *Če mi boste sežgali knjige, jih je izzval, bom jaz vam požgal mesto* (*ibid.*); in če bi se to res zgodilo, bi si meščani Mainza zaslužili svojo usodo.

Tako težko je predvideti, katera knjiga bo v prihodnosti obveljala za dobro, da so naši knjižničarji zagrešili že veliko napak, ko so v literarni žetvi skušali ločiti zrnje od plev in tako prihraniti prostor. Tako je, kot poudarja Madan, v letih 1815 in 1816 neka velika knjižnica zavrnila [...] *Memoirs of Oliver Cromwell* (*Spomine Oliverja Cromwella*), Byronovo pesnitev *Siege of Corinth* (*Obleganje Korinta*), Shelleyjevega *Alastorja*, Scottovega *Starinarja* in Wordsworthovo *Thanksgiving Ode*. Nič čudnega, da *dvomi o sposobnosti sodobnikov za prepoznavanje presežne vrednosti knjige*. Kot naslednji primer navaja 60.000 ali 70.000 viktorijanskih romanov v Britanskem muzeju

in Bodleianovi knjižnici, o kateri bi mnogi upravičeno menili, da vsebuje samo plažo. Vendar Madan ne dvomi, da med pripravo *Oxfordskega angleškega slovarja* ni minil niti teden, *ko ne bi uporabili te zbirke (Ideal Bodleian)*.

Kdor pritrjuje tistemu, kar je dobro, se enako lahko moti (lahko bi navedel veliko primerov) kot tisti, ki obsoja, kar je slabo; kajti čas nenehno spodkopava naša predvidevanja in mnenja: *izrazi, ki so v nekem obdobju taktni, v drugem postanejo vulgarni in samo stvar mode je, ali bomo nekaj označili z enim preprostim samostalnikom ali pa s perifrazo* (Macaulay, "Leigh Hunt", *Essays*, 1872); dobre knjige enega časa prav lahko postanejo slabe knjige drugega. "*Mademoiselle de Maupin*" je leta 1835 šokirala nemoralne Francoze in povzročila neznansko zgražanje. V Ameriki so jo leta 1922 mirno sprejeli (Ernst in Seagle: *To the Pure...*); Robert Buchanan je Danteja Gabriela Rossettija razglasil za sprevrženega in amoralnega, češ da so nekateri njegovi soneti *ena sama preznojena živalskost*; Carew, Cowley, Drummond, Fletcherji in drugi pesniki, ki jih danes občudujemo, so zgolj produkti *izprijene in prostaške italijanske bolezni, ki je v tistih časih divjala in pustošila po likovni umetnosti, književnosti in družbi*, pa tudi pesniška metoda častitega dr. Donna ni nič manj slaba, saj gre včasih tako daleč, da *spominja na strahotni slog "Anactorie" g. Swinburna, ene izmed pesmi iz šole pesnikov, o katerih je težko verjeti, da niso pili iz blatne Aganipe svojih prednikov tu v Angliji pa tudi iz pesniškega vodnjaka, ki ga onečiščuje dotok pariških kanalov in katerih najstrahotnejša stopnja je Charles Baudelaire, gizdalin bordelov, Brummel javnih hiš*; toda tudi sam Buchanan je rad *preživel marsikatero uro udobno zasidran v kakem jezeru v Škotskem višavju z neposnemljivimi, a kočljivimi slikami pariškega življenja, ki jih je zapustil Paul de Kock (The Fleishy School of Poetry, 1872)*. "Hamlet" je šokiral vse cromwellovske puritance, danes pa ne šokira nikogar, pravi D. H. Lawrence, *in nekatera Aristofanova dela danes šokirajo vse, poznoantičnih Grkov pa sploh niso vznemirjala; Boccaccio v najbolj vroči izdaji je po njegovem mnenju manj pornografski kot Pamela, Clarissa ali Jane Eyre (Pornography and Obscenity)*; in cilj njegovih lastnih knjig, ki so jih pogosto kritizirali zaradi neposrednosti, za katero nekateri pravijo, da je opolzka, je tako etičen, da bi, če bi njegov odnos do spolnosti prevladal, *ljubezenska lirika in obscene zgodbe izginile*; v ljubezenski liriki pa bi bilo nekaj diskriminacije [...]. Celo izjeme, ki so v perspektivi časa videti kot trdne skale, Aristotel in Platon, Dante in Shakespeare, Molière in Milton, so v različnih časih različno sprejete: včasih so ocenjene kot staromodne, drugič kot nemoralne.

Če bi omenjali vse mojstrovine, ki so bile kdaj preganjane, bi bil to dolgočasen seznam brez konca, saj bi zajel vse čase in vse dežele in bi vseboval

večino avtorjev, ki jih cenimo, od Platona do Havelocka Ellisa, od Aristofana do Bernarda Shawa, od Lukijana do Thomasa Hardyja, od Katula in Ovidija in Juvenala do Shakespeara in Shelleyja in Swinburna. Hegel, pravi O'Connor v svoji obrambi Walta Whitmana (*William Douglas O'Connor: "The Good Gray Poet: Supplemental", In re Walt Whitman*), velja za obscenega nočnega ptiča; Kanta obmetavajo z blatnimi kepami vzdevkov; Swedenborga napadajo kot apostola pohote; Voltaira zabijajo v krsto obrekovanj; Humboldta označujejo za "brezbožnika"; pred Fourierjem svarijo kot pred visokim svečenikom anarhije in prostitucije. To so zmage, pravi, skorajda vredne drznejših časov, ko je duh pekla v razjarjenem sovraštvu trgjal šope listov iz stotin Montaignevih knjig, vreščal nad puritanskim v Shakespearu ali papističnim v Rabelaisu ter pošiljal Campanello na natezalnico in Bruna na grmado. V teh pregonih vidi delovanje mračnega Janusa, po eni strani fanatika, po drugi čistuna. Ta pošast je pregnala Comta in Renana s profesorskih stolčkov in spravila Whitmana ob službo; ista temna sila s hujskanjem v tisku napada Colensa, Parkerja, Mauricea, Straussa, Buckla, Powella, Darwina, Lyella, Huxleyja, Leckyja in Milla; blati Goetheja, sramoti Emersona, zasmehuje Wendella Phillipsa kot norega fanatika, govori o George Eliot kot o družbeni sramoti in z žalitvami kot z zaveso zagrinja slavo George Sand. Nič čudnega, da Bernard Shaw pravi, da se cenzura konča v logični popolnosti, ko nihče ne sme brati nobene knjige razen tistih, ki jih nihče ne more brati.

Gregor Veliki se je hvalil z nepoznavanjem grščine, preziral pravila latinščine in oštel škofa, ki jo je poučeval, Izidor Seviljski pa ni dovolil svojim menihom brati nobenega pogansega pisca razen slovničarjev; največje latinske avtorje so postrani gledali kot vire moralne pokvarjenosti in najti veselje v njihovi estetski lepoti je veljalo za greh (Tatham: *Petrarca*). Skrajno pobožni ljudje, pravi Gosse, vidijo v večini velikih antičnih piscev nekaj nesposobnega. V vseh teh velikanih, Horaciju, Lukreciju, Terenciju, Katulu, Juvenalu, je za tiste, ki nočejo vedeti za nič drugega kot za Kristusa in Njegovo križanje, nekaj odvratnega, pravi, v vseh razen Vergilija, najbolj evangeličnega med klasiki, tistega, ob katerem je mogoče uživati z najmanj pojasnjevanja in najmanj opravičevanja (*Father and Son*, 1909). Toda to je vse isto: Pravijo! kaj pravijo? naj pravijo! Sploh se ne bom trudil izbrisati pene neresnic z ustnic opite kreposti, sveže po orgijah moralnosti brez spolnosti in izvijajoče se iz deliričnega religioznega vznemirjenja (Swinburne: *Under the Microscope*, 1872), kajti čas je poslednji sodnik, in kritika, v skrajnem primeru osebno mnenje, ki je tako spremenljiva kot vremenski petelin, nepredvidljiva, muhasta, nestanovitna, najprej obsoja novo in potem staro, ali najprej staro in potem novo, zagovarja zdaj tisto, kar je popularno, potem kar je ekskluzivno: *Populare nunc nihil tam*

est quam odium popularium ("Nič ni zdaj tako popularno kot sovražstvo do popularnih." Cicero: *Epist. ad Atticum.*). Toda če si nasprotniki ne dovolijo radosti ob knjigah in je ne dovolijo nam, nič hudega. Vmešavanje je naša nevarnost in pregreha *izprijenejših delov kreposti* (Swinburne).

Knjige, ki jih svet imenuje nove, odražajo preteklost, in *knjige, ki jih svet imenuje nemoralne, kažejo svetu njegovo lastno sramoto* (Oscar Wilde: *Intentions*). Toda ker je negativna filozofija nevarnejša od pozitivne, ker je bolj sprejemljiva za raztresene in puhloglave, trdim, da moramo preprečiti njihovo obsodbo, celo kadar so verjetno pametni, kar se redko zgodi. Bolj preprosti so tako prevzeti od brezglavega zanosa, da se slepijo in mučijo in se spravijo v tak vraževeren strah pred vsem, kar je novo ali nenavadno; čim moralnejši so avtorjevi nameni, tem vehementneje ga obsojajo: *Kreutzerjeva sonata* ni nič boljša od *tuje plaže*, ki izraža *pohoto brez zadržkov*, sklicujoč se na *ljubezen do moralne umazanije* (*Silver Domino*, 1892). Nekateri so za lasten dobiček pripravljene razmesariti mojstrovino za žurnalistični praznik. Z domišljavimi pretvezami, velikimi besedami, prepričljivo duhovitostjo in bombastičnim naslovom degradirajo retoriko na raven mešanice praznih trditev, bolj strupenih in opolzkih od tistih, ki jih obsojajo, tako da nazadnje samo še zbujejo apetite spolnim obsedenem, kar je včasih brez dvoma njihov namen,

*In verse half veil'd raise titillating lust,
Like girls that deck with flowers Priapus' bust'
Mathias: Pursuits of Literature,*

če ni, bi pa prav lahko bilo tako, saj zgodovina dokazuje, da ni boljše reklame za knjigo kot obsodba, da je opolzka. *Prepovedani sadeži imajo neponovljive arome in zatiralske meje ustvarjajo nove razsežnosti želja*, zato te nadvse budne družbe, ki skušajo držati našo moralo na kratko, ne dovolijo objave naslovov pred kratkim prepovedanih knjig, da se ne bi pokvarili tudi njihovi člani (Ernst in Seagle: *To the Pure...*). Montaigne je opozoril, da *postanejo knjige, ki jih umaknejo iz knjigarn in prepovejo, veliko bolj prodajljive in znane* (Seccombe: *Essays*). *Marcial je menil, da ni boljšega načina za pritegnitev rimskih matron k branju njegovih knjig, ki so po njegovem kar se da moralne in čiste, kot z nasvetom v prvem epigramu, naj to knjigo preskočijo, ker je opolzka* (Donne: *Poetry and Prose*). In celo med odvetniki

¹"V napol zastrih verzih porajajo drhtavo slo, / kot ko dekleta s cvetjem prekrivajo Priamove prsi" (prosti prevod M. K.).

in drugimi skrbniki zakona so, kot pravijo pronicljivi opazovalci, *sodne odločitve z osupljivo seksualno odkritostjo tako zelo iskane, da so knjige, kjer so predstavljene, v pravnih knjižnicah pogosto potrebne ponovne vezave prav tolikokrat kot tiste s primeri odločitev o manj erotičnih temah* (Ernst in Seagle: *To the Pure...*), zviti založniki pa izkoriščajo *sezname od papeža prepovedanih knjig kot vodnike za svoj rastoči trg* (ibid.). Nič čudnega, da ni nespodobnega pisatelja, ki mu ne bi bilo ljubše, da ga javno obsodi dekan Inge, kot da ga pohvali Desmond MacCarthy.

Vsak bralec lahko iz lastnih izkušenj zbere primere takih obtožb, zato bom pokazal samo na nekaj zadev iz nedavnih zapisov o zlorabah: med dramami primera Ibsnovih *Strahov* in Shawove *Obrti gospe Warrenove* ter med romani *Mavrice* D. H. Lawrencea in *Uliksesa* Jamesa Joycea. Nova dela, ki domnevno lupijo skorjo z ljubezni, so zmerom tarča sodnikov, opremljenih z enakimi žolčnimi triki in besednimi izstrelki iz istega papagajskega arzenala. Odličen primer tega je Clement Scott. Bil je gledališki kritik, ki je zvesto branil ustaljeno prakso pred napadi revolucionarjev iz devetdesetih let 19. stoletja, korakajočih pod Ibsnovo zastavo (Holbrook Jackson: *The Eighteen-Nineties*), in je svoj mitraljez usmerjal iz utrdbe v *Daily Telegraphu*. Revolucionarji so napadli s cenzurirano igro *Strahovi* in Scott je odgovoril z udarno silo prezira. *Strahovi* so bili *javno izčrpavanje, ostudna, neobvezana razjeda, javno storjeno umazano dejanje, hiša gobavcev z odprtimi vrati in okni*; igra je bila *živalska, cinična, ogabna, strupena, bledikava, zblojena, nespodobna, gnusna, smrdljiva, literarna mrhovina, razvraten komad*; Ibsen pa *morbidnež bolnih izpovedi, vulgarne in gnile nespodobnosti* (Bernard Shaw: *Quintessence of Ibsenism*). Približno petindvajset let pozneje je gledališki cenzor umaknil embargo s tega dela, ki je zdaj prešlo v nirvano klasične in ravnodušne sprejetosti.

Ugotavljanje, koliko dobrih knjig je doslej doživelo ta ponižanja, bom prepustil zgodovinskim preučevalcem neumnosti in nadležnosti; a kljub temu sem prepričan, da je treba to drobnjakarsko tiranijo jemati resno in ji ostro nasprotovati, kadar koli se razkrije, saj ni mogoče vedeti, kako daleč bo šla, ne samo z novimi knjigami, ampak tudi s slavnimi in čaščenimi klasiiki, tako kot takrat, ko gospod Snale ni dovolil Marku Rutherfordu na srečanju družbe Dorcas gospe Snale brati *Župnika Wakefieldskega*: "*Kajti, veste, gospod Rutherford,*" je rekel s škodoželjnim nasmeškom, "*družba je mešana; tu so tudi mlade dame in, gospod Rutherford, za to priložnost bi bila morda primernejša knjiga v spodobnejšem tonu*" (*Autobiography of Mark Rutherford*). Do tako nepristnih in črvivih kristijanov ne občutimo drugega kot prezir, *čistun v literaturi je enako dolgočasen kot čistun v življenju* (Garrod: "How to

know a Good Book from a Bad”, *Profession of Poetry*). In če smo naveličani gledati, kako se *harlekin Čednostni ljubi z boginjo Čistunko*, in zehamo ob pogledu na *zgarano staro kolombino Frazerko*, ki *kot po navadi dela piruete v baletu Kreposti* (Swinburne: *Under the Microscope*, 1872), je vendarle čudno videti, kako se dobri in bogaboječi ljudje ter ljubitelji knjig dajo preslepiti tem poskusom, tako da si vsakdo pri zdravi pameti želi odgnati tiste megljice vraževerja s svežimi vetrovi dobrega humorja in dostojne strpnosti.

Nesmiselno je, da se naprezajo v takih nadutih, plačanih in bedastih napadih:

*Raise not your scythe, Suppressors of our vice!
Reforming saints! too delicately nice!
By whose decrees, our sinful souls to save,
No Sunday tankards foam, no barbers shave²
Byron, English Bards and Scotch Reviewers);*

brez smisla slepijo svoje sobedake in pobebavljajo svoje brate v beavosti. Osmešili so se in si hkrati zadali nemogočo nalogo, in manj škodljivo, kot zaupati naše knjige njihovim grobim očiščevalskim predelavam, bi bilo pustiti *temu rejencu*, ki so ga *bedaki* nekoč imenovali *svoboda* (Tacit: *Dialogus de oratoribus*), naj stori najslabše, ter upati, da si bo domačnost zaslužila vsaj prezir bedakov, ker je na dolgi rok njihov lajež hujši od ugriza in ker so, tako kot lažni kritik, ki ga obsoja Swinburne, bolj podobni pupkom ali slepcem kot krastačam in bolj podobni kačam po videzu kot po strupu: njihovi zobje niso pravi, tudi jeziki ne; tudi njihov strup je laž. *Toda*, sklene, *ko smo enkrat videli strupnik, četudi nenevaren, ki štrli iz gobca in bi rade volje izločil strup, pa lahko izloči samo peno, ne potrebujemo nikakršnega razodetja, ki bi nam zagotovilo, da je prekletstvo tega bitja, da se vsak dan svojega življenja plazi po trebuhu in jé prah* (*Under the Microscope*). Kdor bi zbral sveženj ali kup človeških neumnosti, povezanih z dolžnostjo, moralnostjo itd., bi lahko povedal čuda stvari, vendar se ne bom naprej spraševal, *ubi passim palantes error recto de tramite pellit* (Horacij), kam jih vodi zmota v neskončnih odklonih od prave poti; in odrekam se brez pomislekov, saj je vse to v Miltonu. *Če mislimo regulirati tisk*, pravi (*Areopagitica*), *in s tem izboljšati navade, moramo regulirati vse rekreacije in razvedrila, vse, kar je človeku*

²“Ne zamahujte s sekiro, zatiralci naših pregreh! / Spreobrnjeni svetniki! prerahločutno dobri! / Po čigar ukazih za rešitev naših grešnih duš / se v nedeljo ne penijo pivski vrčki in brivci ne brijejo” (prosti prevod M. K.).

prijetno. Ne sme se slišati glasba, ne sme peti pesem, ki ni resnobna in napisana v dorski lestvici ("Glasba je skoraj tako nevarna kot smodnik [...]") Jeremy Collier: *Immorality and Profaneness of the English Stage*, 1699). Ples mora biti licenciran, da se bodo naši mladi učili *samo takih kretenj, gibanja ali drže, ki jih bodo po svojih merilih občutili kot poštene*; tako je treba pregledati tudi vse lutnje, violine in kitare v vsaki hiši, *ne smemo jim dovoliti brbljati, ampak morajo imeti dovoljenje za vse, kar rečejo. In kdo bo utišal vse melodije in madrigale, ki šepčejo nežnost za zaprtimi vrati?* Misliti je treba na okna in balkone in na *prodorne knjige z nevarnimi naslovnici*; obiskovalci morajo spraševati vaščane, kakšne *pridige berejo dude in rebek celo v baladah in tonskem obsegu vsakega občinskega goslača, kajti to so Arkadije podeželanov in njihovi Monte Mayorji. Naslednja domača požrešnost: kdo bodo voditelji našega vsakdanjega upornišva? Kako bomo onemogočili množice, ki zahajajo v hiše, kjer se prodaja in goji pijanost?* Treba bi bilo nadzirati naša oblačila, *da bi bila ukrojena manj razuzdano. Kdo bo uravnaval mešane pogovore naše mladine, moške in ženske skupaj? Kdo bo še določal, o čem se bo razpravljalo, do kod se bo smelo in potem nič več? In nazadnje, kdo bo prepovedal in ločil vse zadnje rešitve, vso slabo družbo?* Te stvari so *in morajo biti, sklene*, to je stvar modrosti, da ne oviraš, ampak odkrivaš, kako so lahko manj škodljive, manj mamljive: *umik iz sveta v Atlantik in utopično politiko, ki je nikoli ni mogoče uporabiti, ne bo izboljšal našega položaja; pač pa je treba modro odločati, kot v tem svetu zla, na sredo katerega nas je Bog neizbežno postavil. Hvalimo se s svojo svetlobo, spet pravi (Areopagitica), toda če ne bomo gledali pametno na samo Sonce, nas bo pahnilo v temo; vsaka obsodba opolzlosti ali indiskretnosti je torej propaganda za bedake in fičfiriče: punitis ingeniis gliscit auctoritas* (Tacit: *Annales*), kaznovanje uma izboljša njegov sloves.

Prevod Maja Kraigher